

СВОЕРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ АКЦЕНТИ

Іван Бех,

доктор психол. наук, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України

У статті розкрито психологічні аспекти художньої творчості особистості.

Ключові слова: *художня творчість, особистість.*

Художня творчість особистості ще й досі залишається явищем, багато в чому незвіданим, психологічно втаємниченим. Тому спроби застосувати до нього наукову логіку виявляються непродуктивними, а то й некоректними. Та все ж постає питання: «Чи можна ввести особистість, незалежно від її віку, у «внутрішню лабораторію» митця, щоб хоч би в першому наближенні досягнути його внутрішній світ і діяльність, яка ним породжується?» На нашу думку, таке питання закономірне як з погляду керування процесом художньої творчості, так і з позиції техніки сприймання (переживання) підростаючою особистістю його продуктів.

Насамперед наголосимо, що митець як творча особистість бачить світ інакше, ніж пересічні люди; розкриває приховану сутність речей, переживає такі явища, повз які інші люди проходять байдуке.

Творіння митця – це не логіка життя, а переживання його душі. Наприклад, коли художник прагне передати почуття благоговіння чи страху на полотні, він відтворює світ не розумом, а душею. Покликання митця – змусити людей мислити своїми думками, переживати своїми переживаннями. Однак, це не єдина його мета. Митець занурюється в глибини своєї душі, щоб показати іншим, як вони переживають, якими шляхами рухається їхня думка, щоб пояснити людям таємниці їхніх власних душ. Отже, великий митець допомагає людям розгадати їхні найскладніші загадки. Цим самим митець і людина мусять стати одним цілим. Особистість, яка може відтворити в собі весь світ у новій красі й новій могутності, яка за випадковістю явищ бачить одвічну неперервність сутності буття, така особистість покликана бути творцем. Митець відтворює свої душевні стани, і в цьому причина буцімто нелогічності творчості, її «хворобливості». Творчість мусить зображувати, як особистість відбивається в індивідуальності й наскрізь просякнута нею; зображувати особисте враження як органічний відгук; усяку річ як настрої, нею викликаний. Відтак мистецтво більшою чи меншою мірою є символічним.

Прикладом символізму може бути образ жінки, яка перетворилася на зламану лінію чи квітку на полотні художника.

Звичайна людина встановлює асоціації ідей, змісту. Вона має справу з предметами. Митець має справу з почуттями й з ідеями, оскільки вони асоціюються з відповідними їм переживаннями (почуттями). Звичайна людина зображує речі в тому порядку, як вона їх сприймає, митець передає почуття, з якими пов'язані означені речі, і асоціації цих почуттів.

Відбувається злиття усвідомленого й індивідуального в одне ціле; кожне враження як образ сприймання стає для творчої особистості органічним, індивідуальним, насиченим почуттями. Звідси долання культури позитивізму й об'єктивного натуралізму (як фотографії об'єктивної дійсності).

У пересічної людини враження залишаються самі по собі, у кращому разі поєднуються з однорідними (однотипними) враженнями. У митця кожне враження поєднується з десятками інших – найвіддаленіших і різнорідних, доки не наповнить усю його душу. Саме на цьому утримується неперервність творчості, її оригінальність та індивідуальність.

Так, ритм слова великого поета – це не зовнішнє поєднання складів: це внутрішній ритм почуття, ритм серця, що страждає і плаче. Це стосується й інших художніх творів. Можна стверджувати, що спосіб художнього зображення – це симфонія почуттів, яка втілюється в кольори, чи, як у Бетховена, – у звуки. Це вираження голого психічного стану не за допомогою почуттєвих метафор, а безпосередньо, за допомогою його кольорової рівноцінності. З урахуванням цієї тенденції художники минулих часів були митцями зовнішнього світу; усякому почуттю вони надавали якусь зовнішню дію. У них душевні явища виражалися безпосередньо фарбами. Такий спосіб зображення у скульптурі полягає в тому, що всі почуття втілюються в певній формі й пластичній лінії.

Розкриємо далі філогенетичне підґрунтя гένези творчості людини. Усе почалося зі слова. Первісна людина не називала словом, яке вона лише чула, якийсь предмет у зовнішньому середовищі, а в ту мить, коли вона створювала перше слово, щось мало справити на неї величезне враження любові, помсти чи страху, щось приливало до горла сильною хвилею, стискувало груди, поки, нарешті, у вухах у неї лунав її власний протяжний крик здивування, страху чи бажання.

Саме із таких перших звуків створювалися первісні поняття. Почуття, які людина виявляла криком чи співом, вона переносила безпосередньо на предмети, які навчилася розрізняти. Коли первісна людина дивилася на зірки, вони здавались їй безмежною отарою овець, у хмарах вона бачила череду корів, що пасуться в лузі.

Людина тривалий час користувалася метафорою, щоб передати свої враження. Згодом метафора втратила свій первинний смисл. Слово стало абстрактним. Ми не розуміємо і не знаємо ні почуттєвого, ні метафоричного зв'язку, завдяки якому виникли усі наші абстрактні слова. Первісна людина була творцем. І той, хто вміє відтворити слово в його первісному значенні, хто вміє бачити слово як картину, розкрити таємницю його гένези, хто вміє покласти в основу слова «нову гένезу» й поєднати з ним новий образ, той – теж творець.

Первісна людина й людина сучасної творчості – це досить близькі типи. Уся відмінність у тому, що в розпорядженні первісної людини було лише декілька понять, а сучасному творцеві підвладна незчисленна їх кількість. Усі вони – метафоричного походження, але втратили цю основу; тож сила творця проявляється саме в тому, що він знову дає поняттям їх образний характер, якщо не історичний, то новий, добутий шляхом власної уяви.

Хто вміє образно відтворити кожне поняття чи почуттєвий зв'язок між одиничними поняттями, хто не логічним, а внутрішнім, почуттєвим шляхом поєднує окремі, розчленовані розумом явища зовнішнього світу, – той є творець, зокрема в поезії та прозі. Зрозуміло, що таке мистецтво ставить читачеві великі вимоги. Щоб його зрозуміти, слід зануритися в душу поета, вжитися в найпотаємніші її глибини, аж поки душі творця й читача не утворять одну. Це мистецтво Одного для Одного. З великою силою накидає воно свої враження, які ринуть у душу читача, розростуться там самостійно, поєднуються з тисячею нагромаджених там вражень, – і читач стане творцем.

Власне, у здійсненому нами історичному екскурсі й розкрито психологічний засіб виховання підостаючої особистості як суб'єкта художньої творчості.

УДК: 7.091:374

ТЕАТР І СУЧАСНИЙ ШКОЛЯР

Людмила Некрасова,

канд. пед. наук, зав. лабораторії театру Інституту художньої освіти РАО (м. Москва)

У статті йдеться про особливості театрального мистецтва, про взаємодію сучасного театру й школяра, про можливості залучення театру в освітній простір школи. Автор розглядає існуючі сьогодні проблеми професійного театру для дітей та молоді й виховання театральної культури юного глядача.

Ключові слова: театральне мистецтво, театр для дітей та молоді.

Сучасна педагогіка широко розглядає можливості театру як реального засобу художнього та естетичного виховання школярів.

Якщо звернутися до історії питання, то необхідно зазначити, що в системі естетичного виховання, створеної в радянській Росії, в різні періоди театру відводилася різна виховна роль. Але з часів його появи в програмних документах 20-х років залучення дітей до театру розглядалося як неодмінна умова всебічного розвитку учнів загальноосвітньої школи. Засновники професійного театру для дітей (А. Луначарський, С. Маршак, А. Брянцев, Н. Сац та інші) розглядали його як цілісний художньо-педагогічний організм. Педагогічне

призначення театру, його виховний вплив на глядача часто досліджувалися в теоретичних працях і втілювалися в театральній практиці. А. Брянцев у роботі «Причини народження театрів для дітей» писав про взаємозв'язок педагогічного та художнього в мистецтві, підкреслюючи, що в ньому «момент сприйняття збігається з моментом творчості, через що обидва ці моменти взаємозалежні. Із цього випливає, що кожен спектакль мусить бути розрахований на здатність даних глядачів сприймати адресований їм спектакль» [2].

Багато принципів дитячого театру, зокрема й стосовно глядацької культури, зберегли актуальність до сьогодні, незважаючи на зміни, що відбулися в естетиці та